

MARX KARL

Abstrakt:

Práce popisuje život a dílo Karla Marxe. V úvodu je autor představen a je přiblížena doba, v níž žil. Teorie jsou řazeny podle logické návaznosti, filozofické předpoklady vychází z dialektického materialismu. V této teorii dává Marx člověka do širších filozofických souvislostí a popisuje jeho strádání v kapitalismu. Pracovní teorie a teorie hodnoty popisuje trh práce v kapitalismu, ukazuje na jeho neefektivnost a podává tak důkazy o špatném systémovém uspořádání. Zisk jako důležitý pojem v Marxově teorii je podle něj přivlastňován vládnoucí třídou a dělník se tak stává pouhým výrobním faktorem ve výrobním procesu. Jediné možné řešení spatřuje Marx v dělnické revoluci, která svrhne vládnoucí třídu, jejich soukromé vlastnictví povýší na společné používání všech výrobních faktorů a společnost se tak dostane k sofistikovanějšímu a spravedlivějšímu systémovému uspořádání – komunismu.

Klíčová slova:

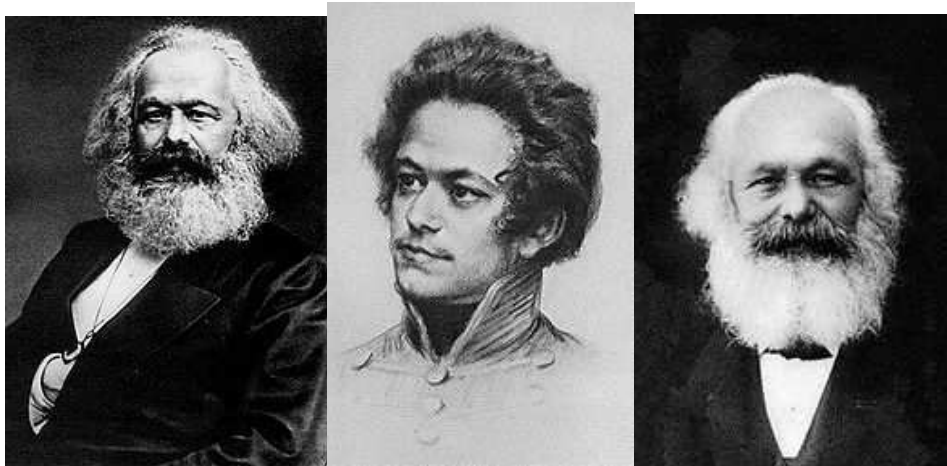
Jedinec, vládnoucí třída, dělnická třída, soukromé vlastnictví, revoluce, komunismus

Key words:

Individual, ruling class, lower class, private property, revolution, communism

Names:

Hegel, G. W. F., Engels, B., Proudhon J. P., Smith A., Malthus R. T., Say B. J., Mill S. J., Feuerbach L.

Biografie

Karl Heinrich Marx se narodil 5. května 1818 v Trevíru (Prusko). Po vzoru svého otce studoval práva nejdříve v Bonnu, později v Berlíně. Již za studií Marxe přitahovala filosofie významného německého autora Georga Wilhelma Fridricha Hegela (1770-1831). Svou disertační práci na univerzitě v Jeně věnoval Marx postaristotelovské filosofii. Akademickou kariéru musel pro své levicové, Hegelem inspirované, názory opustit a začal se věnovat žurnalistice. Od roku 1842 působil jako šéfredaktor Rheinische Zeitung v Kolíně nad Rýnem, kde nadále propagoval své radikální názory. Později se právě jeho názorový postoj, neslučitelný s oficiální ideologií, stal důvodem k emigraci. Nejprve žil v Paříži, kde nadále publikoval. V tomto období se seznámil s budoucím celoživotním přítelem, Bedřichem Engelsem. Díky iniciativě pruské vlády byl Marx nucen přesídlit do Bruselu, kde v roce 1845 ve spolupráci s Engelsem vydal spis *Německá ideologie*. Také v Bruselu v roce 1847 vzniklo Marxovo dílo inspirované francouzským utopickým socialistou Pierrem Josephem Proudhonem (1809-1865) *Bída filosofie*. V tomto období také Marx spolu

s Engelsem vstoupili do Svazu komunistů a sepsali pro tento svaz v roce 1848 *Komunistický manifest*.

Když vypukla v Německu v roce 1848 revoluce, vrátili se Marx s Engelsem do Kolína nad Rýnem, kde vydávali *Neue Rheinische Zeitung*. Po skončení revoluce došlo k soudnímu procesu s Marxem, jehož výsledkem byl sice zprošťující rozsudek, ale Marx byl nucen Německo znovu opustit. Po kratším pobytu v Paříži přesídlil Marx do Londýna, kde se začal věnovat studiu národohospodářství. Na základě tohoto studia vydal v roce 1859 *Kritiku politické ekonomie*. Hlavním výsledkem Marxových ekonomických studií byl první svazek *Kapitálu*, další svazky již nestihl dokončit. Kapitál byl zásadním dílem, Marx kapitalismus analyticky rozebral a posléze ho, jako špatný společenský systém, odsoudil. Karel Marx zemřel 14. března 1883 v Londýně. Zbylé dva svazky *Kapitálu* vydal Bedřich Engels v roce 1885 a 1894.

Pokud se podíváme na Marxův vztah ke klasikům, kteří byli v jeho době velmi uznáváni, Marx nepopírá poznatky Smithe, Malthuse, Saye nebo Milla. Na některých základech, které tito klasici postavili, dokonce Marx úspěšně stavěl. Do své teorie zakomponoval například Malthusovy populační teorie a na Ricardově teorii hodnoty dokonce stála podstatná část Marxovy práce.

Marx ovšem namítal, že dosavadní klasické teorie platí jen pro kapitalismus. Absolutně nesouhlasil s tím, že teorie klasiků jsou univerzální a nezávislé na době a historickém vývoji určité společnosti. Kapitalismus byl podle Marxe již přežitkem, a proto ho měl nahradit jiný „spravedlivější“ systém, který by více odpovídal dosažené úrovni výrobních metod společnosti.

Dialektický materialismus

V Marxově učení se prolínají tři výrazné linie tehdejšího evropského myšlení: filosofie Ludwiga Feuerbacha, francouzská revoluční teorie a anglická klasická ekonomie. Obecným východiskem Marxova učení je již zmíněný Hegelův systém. Základním principem Marxovy filosofie je dialektický princip, který jako metodu přebírá právě od Hegela. Základem dialektického principu je neustálý proces vzniku a zániku, neexistuje tedy žádný soubor hotových věcí. Marx ovšem nepoužívá Hegelův přístup idealistický, ale vlastní materialistický. Marx tvrdil, že člověka *nelze studovat jako abstraktní bytost, nýbrž konkrétně* (Störig 1915/2000, str. 376). Vnímá tedy člověka jako *pracující živou bytost*. Holman (2005, s. 139) popisuje názory Marxe a Hegela:

„Právě toto bylo oním místem rozchodu Marxe s Hegelovým idealistickým pohledem na společnost a její historii. Marx byl materialistou a vždy nahlížel na člověka jako na tvora primárně ekonomického – člověk musí nejprve vyrábět – vydělávat si na živobytí. A teprve potom se může zabývat filozofií, vědou, kulturou.“

Společenské řády, ve kterých lidstvo žilo, jsou podle Marxe určitými etapami vývoje, které nelze hodnotit kritérii dnešní doby. Každý společenský řád byl ve své době progresivní a odpovídal dosažené úrovni výrobních metod ve společnosti. Každá epocha má zároveň svůj charakteristický způsob odnímání příjmů ve prospěch vládnoucích. Za feudalismu si feudální páni přivlastnili nárok na výrobky poddaných. Za kapitalismu vlastníci továren a půdy mají nárok na výrobky vytvořené námezdními silami.

Z této myšlenky vychází i další Marxova úvaha. Vzhledem k tomu, že lidská společnost se dostala do užších ekonomických vztahů, je jedinec plně zapojen do společenské výroby a svou podstatou je tak závislý na okolní společnosti. V kapitalistické společnosti tak jeho osud závisí na společenském postavení, do kterého se narodí. Stejně jako byl lidský jedinec v primitivní, otrokářské i feudální společnosti podřízen vládnoucí třídě, i v kapitalismu je *nucen ekonomickou závislostí kooperovat* a tím si obstarat obživu. Dělník je tedy svobodný,

ale je nucen vstoupit do ekonomického vztahu a nechat se vykořisťovat vládnoucí společenskou silou, kterou Marx v tomto kontextu nazývá „buržoazii“.

Marx a Engels (Spisy, 1961/1818-1883, str. 311) popisují stav dělnické třídy takto:

„Dělník je právně i fakticky otrokem majetné třídy, buržoazie, a to do té míry, že je prodáván jako zboží a stejně jako u zboží jeho cena stoupá a klesá. Stoupá-li poptávka po dělnících, i dělník stoupá v ceně; klesá-li, klesají v ceně i dělníci; klesne-li natolik, že určitý počet dělníků nejde na odbyt, zůstává na skladě. Pak ovšem dělníci zůstávají ležet, a protože se z pouhého ležení nedá žít, umírají hladem. Neboť, vyjádřeno řečí ekonomů, výdaje na jejich udržování by se nereprodukovaly a byly by to vyhozené peníze, a k tomu nikdo svůj kapitál nepůjčí.“

Klíčovým faktorem, který podle Marxe rozděloval společnost na dvě oddělené skupiny, bylo *soukromé vlastnictví*. Šlo především o vlastnictví výrobních faktorů, které umožňuje dělníky vykořisťovat. Postupem historického procesu a přirozeného přerozdělování tak vznikla třída lidí, která ve svých rukou akumulovala kapitál. Tato majetná třída byla již předem určená jako vládnoucí a zbytek společnosti s ní byl, podle teorie ekonomické závislosti, nucen vstupovat do ekonomických vztahů. Dělnická třída – *proletariát* byl svobodný jen do té míry, že si mohl vybrat pro jakého kapitalistu bude pracovat. Neexistuje tedy ekonomická svoboda, dělníkův *námezdní* vztah lze pojmenovat jako „*dělníkovy okovy*“.

Marx (1848, online) v následujícím odstavci vysvětluje vidinu komunismu a řešení problému soukromého vlastnictví:

„Charakteristickým rysem komunismu není odstranění vlastnictví vůbec, nýbrž odstranění buržoazního vlastnictví. Avšak moderní buržoazní soukromé vlastnictví je posledním a nejúplnějším výrazem vyrábění a přivlastňování výrobků, které spočívá na třídních protikladech, na vykořisťování jedněch druhými. V tomto smyslu mohou komunisté shrnout svou teorii v jedinou větu: zrušení soukromého vlastnictví. Nám, komunistům, se vytýkalo, že prý chceme odstranit osobně nabyté, vlastní prací získané vlastnictví; vlastnictví, které je základem veškeré osobní svobody, činnosti a samostatnosti. Prací získané, řádně nabyté, vlastními mozoly zasloužené vlastnictví! Mluvíte o maloburžoazním, maloroľnickém vlastnictví, které tu bylo před buržoazním vlastnictvím? To nepotřebujeme odstraňovat my, to odstranil a denně odstraňuje vývoj průmyslu.

Nebo snad mluvíte o moderním buržoazním soukromém vlastnictví? Vytváří však námezdní práce, práce proletářova, proletáři vlastnictví? Naprosto ne. Vytváří kapitál, tj. vlastnictví, které vykořisťuje námezdní práci, které se může rozmnožovat, jen pod podmínkou, že plodí novou námezdní práci, aby ji znovu vykořisťovalo. Vlastnictví v nynější podobě se pohybuje v protikladu mezi kapitálem a námezdní prací.“

Pracovní teorie hodnoty a teorie nadhodnoty

Pojem pracovní teorie hodnoty byl Marxem převzat od Ricarda. Tvoří jakousi základnu předpokladů pro další Marxovy poznatky. Právě tato teorie byla Marxovým ústupem od filozofie. Ekonomickou analýzou se snaží dokázat, že kapitalismus je nepřirozený a dočasný systém. Z Marxe se tedy stává politický ekonom (Holman, 2005).

Východisko teorie je tedy převzato od Ricarda, a sice, že kapitálové statky jsou *zhmotnělá minulá práce*. Tento kapitál je k výrobě nezbytný, ale ve výrobním procesu plní funkci pouze tzv. *přenašeče výrobní hodnoty*. O mnoho důležitější je podle Marxe *práce současná*. Pouze tento výrobní faktor je jediný, který opravdu hodnotu tvoří.

Cena pracovní síly je podle teorie hodnoty, jako pro každý výrobní faktor, určována *dobou na její reprodukci*. V případě dělnických rodin to tedy znamená životní minimum, při kterém je rodina schopná fungovat a vstupovat tak dál do výrobního procesu.

Marx (1848, online) uvádí tento názor:

„Průměrná cena námezdní práce se rovná mzdovému minimu, tj. sumě životních prostředků nutných k tomu, aby dělníka zachovaly při životě jako dělníka. Co si tedy námezdní dělník přivlastňuje svou činností, stačí pouze k reprodukci jeho holého života. Nechceme naprosto odstranit toto osobní přivlastňování výrobků práce, sloužící bezprostředně k reprodukci života, přivlastňování neponechávající žádný čistý přebytek, který by mohl vytvořit moc nad cizí prací. Chceme jen odstranit nuzácký charakter tohoto přivlastňování, kdy dělník žije jen proto, aby rozmnožoval kapitál, a žije jen potud, pokud to vyžaduje zájem panující třídy.“

Holman upozorňuje, že Marx pojem existenční minimum blíže nespecifikuje. Neříká tak, kolik dětí může dělnická rodina mít a jaké poměry jsou považovány za existenční minimum. V tom se zásadně rozchází s teorií Davida Ricarda.

Teorie nadhodnoty vychází z pracovní teorie hodnoty a tvoří tak jádro Marxovy politické ekonomie. Hlavní myšlenkou je, že dělník v pracovním procesu vytváří větší hodnotu, než jaká je jeho měsíční mzda. Rozdíl mezi hodnotou dělníkem vytvořenou a hodnotou jeho pracovní síly nazývá Marx *nadhodnotou*. Kapitalista si tedy přivlastňuje část dělníkovy pracovní hodnoty a dělník zůstává pouze na svém existenčním minimu.

Teorie nadhodnoty se dá vyjádřit vzorcem:

$$O = c + v + m$$

kde

O – hodnota zboží

c – stará hodnota, vytvořená minulou prací – kapitál

v + m – nová hodnota, v – hodnota pracovní síly, m - nadhodnota

Marx dále definuje *nutnou pracovní dobu*, což je doba, po kterou dělník pracuje, aby si vydělal podle pracovní hodnoty na své životní minimum a *nadbytečnou pracovní dobu*, což je čas, z kterého jde pracovní hodnota pouze kapitalistovi. Poměr těchto dvou hodnot tvoří *míru kapitalistického vykořisťování*.

Z předchozích úvah je patrné, že Marx pohlíží na trh práce dynamickým pohledem. Tvrdí, že nabídka práce roste rychleji než poptávka, a proto není trh v rovnováze. Dělníci tak nemají možnost cenu ovlivnit, protože mezi nimi existuje silná konkurence na trhu práce. Převís nabídky nad poptávkou je způsoben novou populací mladých dělníků, rolníky a řemeslníky, kteří prohráli svůj konkurenční boj s velkými firmami kapitalistů a dělníky, kteří jsou neustále vytlačováni z pracovního procesu zaváděním strojů.

Pro dokreslení reality poloviny 19. století je užitečné zmínit, že tato situace opravdu existovala. Dělnické poměry byly nevyhovující a Marx předpokládal, že tento stav není pouze krátkodobý, ale že to je nevyhnutelná tendence vývoje kapitalistického trhu. Marx pro tuto problematiku zavádí pojem *rezervní armáda nezaměstnaných*. V následujícím odstavci Marx popisuje špatný stav dělnické třídy (Spisy, 1986/1818-1883, s. 293 – 294):

„Ve svém bezmezně slepém pudu, ve své vlkodlačí chtivosti nadpráce strhává kapitál nejen morální, nýbrž i čistě fyzické maximální hranice pracovního dne. Uzurpuje dobu, nutnou k růstu, vývoji a udržování těla ve zdravém stavu. Loupí čas, potřebný k užívání čistého vzduchu a slunečního světla. Ukrádá čas z doby na jídlo a připojuje jej, pokud možná, k výrobnímu procesu samotnému, takže dělníkovi se dodává potrava jako pouhému výrobnímu prostředku, jako uhlí parnímu kotli nebo jako lůj či olej strojům. Omezuje zdravý spánek, potřebný k nabrání, obnovení a osvěžení pracovních sil, na tolik hodin strnulosti, kolik je nezbytně nutné k znovuoživení absolutně vyčerpaného organismu.“

Tato skutečnost ovšem není podváděním dělníka kapitalistou. Marx zdůrazňuje, že vykořisťování je organickou a neoddělitelnou součástí kapitalistického systému. Je to jakýsi základní předpoklad kapitalistického uspořádání, a pokud chce lidstvo napravit tento nepoměr, je nutné systém úplně změnit. Není tedy možné pouze kapitalismus usměrnit, je třeba ho svrhnout.

Klesající míra zisku

Zisk má v Marxově teorii zásadní význam, považuje ho za ekvivalenci nadhodnoty. Jako jediný náklad tedy uznává rozdíl mezi přebytkem hodnoty zboží nad pracovními náklady – mzdy, což označuje jako přebytek. Po odečtení odpisových nákladů tak vzniká čistý zisk, který ovšem neznamená pro podnik náklad. Zisk je nadhodnota, která zůstává kapitalistům a posiluje tak jejich dominantní pozici na trhu. Možnost existence čistého zisku v konkurenční ekonomice vysvětluje Marx pohledem na ekonomiku v dynamickém procesu růstu, kdy kapitalisté neustále hledají nové investiční příležitosti a vytváří tak prostor pro existenci podnikatelských zisků, které nemusí obsahovat žádný prvek nákladů.

Úrok jako součást nákladů Marx odmítal. To, že jde o omezenou minulou spotřebu, která by v budoucnu měla být odměněna navýšenou hodnotou, neakceptuje. Dělnická třída, která žije z existenčního minima, není schopna omezit současnou spotřebu, a proto je to ona, která neustále abstinuje. Dělníci tedy nespoří, protože nemají z čeho, kapitalisté byli jak tvůrci úspor, tak i investoři. Marx připouští, že kapitalisté jsou silně motivováni k investicím.

Autoři R. H. Popkin a A. Stroll (2000/1921, str. 120 – 121) popisují problém zisku následovně:

"Kapitalismus jako ekonomický systém podle Marxe nutí člověka usilovat o co největší zisk z investic. Pro kapitalistu to znamená neustálou soutěž s ostatními podnikateli, neboť zisk závisí na množství zboží, jež je možno prodat. Aby bylo možno prodat ho co nejvíce, musí být co nejlevnější. To znamená, že kapitalista se musí neustále snažit, aby jeho zboží bylo levnější než zboží konkurentů. Avšak vzhledem k tomu, že výrobní náklady zboží srovnatelné kvality jsou relativně podobné, jedinou cestou, jak může zaměstnavatel dlouhodobě náklady výrazně snižovat, je používání co nejlevnější pracovní síly... Poté co ze svého odvětví vytlačí nízkými cenami drobné podnikatele, zůstane nakonec v soutěži s několika málo velkými výrobci, jako je on sám. Aby čelil svým konkurentům a dosahoval většího a většího zisku, bude v tomto stádiu platit svým pracovníkům méně a méně. Od pracovníka bude požadovat stále větší produktivitu pro svůj zisk. Výsledkem této tendence je podle Marxe skutečnost, že v pozdních stádiích kapitalismu budou pracující stále chudší a kapitalisté stále bohatší. Napětí mezi nimi se bude stále zvyšovat, až pracující pochopí, že jsou vykořisťováni (Marx to nazývá "třídním vědomím") a nakonec propukne konflikt, v němž vykořisťování bude poraženo a spolu se zrušením soukromého vlastnictví výrobních prostředků nastolí beztřídní společnost, v níž už nebude existovat vykořisťování."

Kapitál Marx dělí na konstantní a variabilní. *Variabilním kapitálem* označuje práci (tzv. živou práci), jak již bylo zmíněno, pouze tento výrobní faktor by měl tvořit novou hodnotu. Zisk je tedy závislý na variabilním kapitálu. Oproti tomu *konstantní kapitál*, minulá práce, hodnotu netvoří a nemá podle Marxe na růst zisku vliv.

Z této myšlenky je vyvozen zákon o klesající míře zisku:

$$\text{Míra zisku} = m / (C + V)$$

kde:

m – nadhodnota

C – konstantní kapitál

V – variabilní kapitál

m závisí pouze na V , proto pokud se C zvyšuje rychleji než V , míra zisku klesá, C/V definoval Marx jako organickou skladbu kapitálu a tvrdil, že s růstem tohoto poměru klesá míra zisku. V praxi je tato skutečnost vidět v nahrazování práce stroji a zařízeními. Pokládal tedy za dlouhodobou tendenci, že akumulace kapitálu vede nevyhnutelně ke klesající míře zisku.

Teorie krizí

Kapitalismus jako nevyhovující systém je v této teorii kritizován v kontextu krizí z nadvýroby. Průmyslový cyklus je zde popisován jako periodické smršťování a expandování rezervní armády nezaměstnaných. Smršťování rezervní armády zapříčiňovalo smršťování ve výrobě, protože zvyšovalo mzdy a v důsledku toho snižovalo zisky. Tento pokles pak ovlivňoval investiční poptávku, protože jak již bylo řečeno, zisk tvořil investice.

Marx popisuje situaci takto (1848, online):

„Na tomto stupni tvoří dělníci masu rozptýlenou po celé zemi a roztržštěnou konkurencí. Semknutí dělnických mas není ještě důsledkem jejich vlastního sjednocení, nýbrž jen důsledkem sjednocení buržoazie, která, aby dosáhla svých vlastních politických cílů, musí a prozatím ještě může uvádět do pohybu všechny proletariát. Na tomto stupni nebojují tedy proletáři proti svým nepřátelům, nýbrž proti nepřátelům svých nepřátel, proti zbytkům absolutní monarchie, pozemkovým vlastníkům, neprůmyslovým buržoám, maloburžoám. Celý dějinný pohyb je tak soustředěn v ruce buržoazie; každé vítězství, které je takto vybojováno, je vítězstvím buržoazie.“

Cyklus se tedy opakuje a ukazuje na nefunkčnost kapitalistického systému. Nejen, že se má dělnická třída špatně. Celá společnost dosahuje zbytečně nízké produktivity, protože rozdělení je neefektivní. Revoluce byla tedy naprosto nezbytná.

Stěžejní Marxovo dílo *Kapitál* vykreslilo „tendence pracující s železnou nutností k nevyhnutelným výsledkům“. Revoluci se může vyhnout pouze beztrždní společnost. A podle Marxovy vize se jednou taková beztrždní společnost zrodí. Kapitalisté budou nakonec zničeni, dělníci se nakonec osvobodí.

Kapitalismus je tedy nezbytný předběžný předpoklad socialismu, ale právě proto, že kapitalismus vyrábí tolik zboží, dovoluje méně konkurenčnímu systému – komunismu -, aby jej vystřídal. Země, které neprošly stadiem kapitalismu, nemohou ani doufat, že by s pomocí komunistické revoluce svrhly feudály či cary.

Marx nehleděl směrem k Rusku. Neočekával ani brzký nástup komunismu v Německu, neboť za jeho časů pracovala v továrnách pouze 4 % zaměstnaných mužů. Socialismus propukne nejdříve v Anglii a ve Francii, v tvrzích vyspělého kapitalismu, kde byla dělnická třída nejvíce uvědomělá k revolučnímu boji. Až bude Německo zralé pro komunismus, dostane o tom signál z Francie.

Z pozdějšího vývoje víme, že ke spontánnímu povstání dělnické třídy paradoxně nedošlo v kapitalisticky rozvinutých zemích, jako byla Anglie. Došlo k němu naopak v méně rozvinutém carském Rusku a to za násilné nápomoci marxistů [1].

Řešení stávající situace

Marx své poznatky zabudoval do pěti zákonů, které mají dokázat neefektivnost kapitalismu:

1. Klesající míra zisku a akumulace kapitálu

Marx, podobně jako A. Smith, viděl, že kapitalista narazí na konkurenci. Konkurojící podnik nutí ostatní výrobce, aby též zvýšili výrobu, což umožní najímat víc dělníků. To ovšem vyhání postupně mzdu výše, než je mez nezbytně nutných životních nákladů. Je proto nezbytné nahrazovat pracovní sílu stroji. Jestliže tak kapitalisté neučiní, sníží se jejich zisk,

neboť vyšší mzda znamená nižší míru vykořisťování. A tak konkurence nutí výrobce, aby nahrazovali živou práci stroji.

Ovšem nadhodnotu lze podle Marxovy teorie získat pouze z živých lidí. Tím, že kapitalisté zapojují strojové vybavení, snižují své zisky. A naopak, jestliže nezařadí stroje do výrobního procesu, nikdo si jejich nekonkurenceschopné výrobky nekoupí.

2. Průmyslová rezervní armáda

V důsledku nasazování strojové techniky a opakujících se depresí propouštějí kapitalisté stále více dělníků. Pokud armáda nezaměstnaných setrvává v klidu, zůstává dobrým zdrojem levné pracovní síly. Přebytek pracovních sil pomáhá kapitalistům udržovat si kontrolu nad situací – vysoká nabídka pracovních sil jim dává monopolní výhodu a nemusí tak o zaměstnance soupeřit zvyšováním mezd.

3. Rostoucí koncentrace hospodářské moci

Mezi kapitalisty, kteří jsou hnáni k neustálému rozšiřování a modernizaci výroby, zuří bitva. Triumfují největší firmy, jež vyrábějí nejlevněji. Konkurenční boj tak vždy skončí zruinováním četných drobných kapitalistů, jejichž kapitál přejde opět do rukou stále silněji se monopolizujících podniků.

4. Prohlubující se krize a deprese

Čím více nahrazují kapitalisté živou práci stroji, tím více roste nezaměstnanost. Marx tedy usuzuje, že nakonec dělníci nebudou mít prostředky vyrobené zboží kupovat a tím se ekonomika dostane do neřešitelné situace. Tento jev se začal opravdu projevovat v polovině 19. století s nástupem průmyslové výroby. (Storing 1915/2000)

5. Prohlubující se bída proletariátu

Jako důsledek předchozích závěrů upozorňuje Marx na rostoucí chudobu dělnické třídy a strádání tak celé společnosti. Nejen, že dělnická třída strádá více a více, ale i společnost jako celek nedosahuje svého potenciálu.

Řešení této situace je tedy již zmíněná revoluce. Stejně jako feudalismus a otrokářství, i kapitalismus má být *svrhnut masovou revolucí*. V této revoluci bude nahrazen nefungující systém kapitalismu osvícenějším a sofistikovanějším komunismem. Soukromé vlastnictví zmizí a všechno bude patřit všem.

Marx a Engels uvádí toto (Spisy, 1962/1818-1883, str. 86 - 88):

„Konečným cílem politického hnutí dělnické třídy je samozřejmě dobýt pro sebe politickou moc, a k tomu tu musí být nejdřív organizace dělnické třídy, rozvinutá na určitý stupeň, která sama vyrůstá z jejích ekonomických bojů. Tam, kde dělnická třída ještě dost nepokročila ve své organizaci, aby provedla rozhodující tažení proti kolektivní moci, tj. politické moci vládnoucích tříd, musí se k tomu rozhodně vyškolit ustavičnou agitací proti politice vládnoucích tříd.“

Marx a Engels (1848, online) vyzívali v *Komunistickém manifestu* proletariát, aby se zmocnil hospodářství a osvobodil se:

„Komunisté pokládají za nedůstojné, aby tajili své názory a úmysly. Prohlašují otevřeně, že jejich cílů lze dosáhnout pouze násilným svržením celého dosavadního společenského řádu. Necht' se panující třídy třesou před komunistickou revolucí! Proletáři nemají co ztratit, jenom své okovy. Dobýt mohou celý svět. Proletáři všech zemí, spojte se!“

Komunistický manifest obsahuje desetibodový plán, který provede zásahy do vlastnického práva:

- Vylvlastnění pozemkového majetku a použití pozemkové renty na výdaje státu
- Silně progresivní daň
- Zrušení dědického práva
- Konfiskace majetku všech emigrantů a rebelů
- Soustředění úvěru v rukou státu prostřednictvím národní banky se státním kapitálem a výhradním monopolem
- Zvýšení počtu státních továren, výrobních nástrojů, získávání nové orné půdy a meliorace pozemků podle společného plánu
- Soustředění veškeré dopravy v rukou státu
- Stejná pracovní povinnost pro všechny, zřízení průmyslových armád, zejména pro zemědělství
- Spojení zemědělské a průmyslové výroby, úsilí o postupné odstranění rozdílu mezi městem a venkovem
- Veřejná bezplatná výchova všech dětí, odstranění tovární práce dětí.

Pokud se zaměříme na shrnutí komunismu, Marx a Engels (Spisy, 1958/1818-1883, str. 335 – 341) jej vidí takto:

„V novém společenském řádu se především bude muset provozování průmyslu, a vůbec výrobních odvětví, vzít z rukou navzájem spolu konkurujících jednotlivců a všechna tato výrobní odvětví se budou muset dát do provozování celé společnosti. Nový společenský řád tedy zruší konkurenci a namísto ní dosadí sdružení. Protože provozování průmyslu jednotlivci nutně vede k soukromému vlastnictví a konkurence není nic jiného než způsob provozování průmyslu jednotlivými soukromými vlastníky, nelze soukromé vlastnictví oddělit od individuálního provozování průmyslu a konkurence. Soukromé vlastnictví bude nutno rovněž odstranit a místo něj nastoupí společné používání všech výrobních nástrojů a rozdělování všech výrobků podle společné dohody, čili takzvané společenství statků. Odstranění soukromého vlastnictví je dokonce nejkratším a nejsouhrnnějším výrazem této přestavby celého společenského řádu, k němuž nutně vede vývoj průmyslu, a proto jej komunisté právem vytyčují jako svůj hlavní požadavek.“

Marxistická teorie ovlivnila zásadně dějiny světa. Poté, co se tato teorie stala dogmatem pro centrálně plánovanou ekonomiku, se toto impérium zhroutilo a nyní je na jeho přínos pohlíženo spíše z filozofické roviny. Ekonomické teorie jsou odmítány, hodnota *Kapitálu* je v dnešní době téměř jen politická. Přesto, nebo právě proto, si Marx jako filosof vypěstoval, na rozdíl od jiných, neskutečné množství svých přívrženců i odpůrců.

Blaugh (1985, s. 225) se k Marxovi vyjadřuje takto:

„Marx – ekonom je dodnes živoucí a závažnou postavou ve smyslu, v jakém to nelze říci o žádném z autorů, které jsme dosud zmínili. Byl přehodnocován, revidován, vyvrácen a pohřbíván tisíckrát, a přesto odmítá odejít do vyhnanství historie myšlení. Tak či onak, jeho myšlenky se staly součástí názorového klimatu, v němž všichni uvažujeme, ať již jsme marxisté či nikoli. Nikdo se nebije za Adama Smitha nebo Ricarda, ale krevní tlak vždy stoupá, když je řeč o Marxovi.“

Poznámky:

[1] Marx očekával, že sociální revoluce začne v polovině devatenáctého století. Pozdrav, který Marx napsal v březnu 1850 pro Komunistickou ligu v Londýně, obsahuje toto proroctví: „Revoluce je neodvratná...“ Avšak v létě téhož roku přišel Marx, ke „zdrucujícímu názoru,

že vyhlídky na revoluci v Evropě byly na neurčito odloženy“. Důvodem tohoto odkladu bylo objevení zlata v Kalifornii a následující prudká konjunktura v hospodářském životě.

Použitá literatura a internetové zdroje:

BLAUGH, M.: *Economic Theory in Retrospect*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985

HOLMAN, R a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. C. H. Beck, Praha, 2005, ISBN 80-7179-380-9

MARX, K. (1818-1883) *Kapitál*. Bratislava: Bratislava, 1986

MARX, K. –ENGELS B. (1818-1883): *Spisy*. sv. 1, Praha: SNPL, 1958

MARX, K. –ENGELS B. (1818 –1883): *Spisy*. sv. 2, Praha: SNPL, 1961

MARX, K. –ENGELS B. (1818-1883): *Spisy*. sv. 3, Praha: SNPL, 1962

MARX, M – ENGELS B. (1848): *Manifest Komunistické strany*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1974 [online].

URL : <http://www.marxists.org/cestina/archiv/marxist/marx-engels/1848/manifest/ch01.htm#I>

POPKIN, R.H. - STROLL A. (1921): *Introduction to philosophy*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961

STORIG, H. J. (1915): *Malé dějiny filozofie*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000; ISBN 80-7192-500-4

5. května 2007

Jindra Předotová

3. ročník, K04744